

Helsetjeneste i militær utgave

Tor Jørgen Melien:

Forsvarets sanitet. Helse for stridsevne 1941–2016

Dreyers forlag, Oslo 2016. 517s.

ISBN 978-82-82-65175-2.

Pris: NOK 349,-.

Michael 2017; 14: 60–2.

Forsvarets sanitet fyller 75 års jubileum og i denne anledning har Tor Jørgen Melien skrevet sanitetens historie. Boka er omfangsrik og rikt illustrert og er delt i tre hovedbolker. Krigstiden, tiden 1945 – 1989 med bred omtale av den kalde krigen, og sanitetens forhold etter 1990. Stoffet er organisert topptungt. I hver tidsbolke beskrives først toppledelsens utfordringer og disposisjoner under kapitteltittelen «Forsvarets sanitet». Deretter presenteres hvilke konsekvenser dette hadde for de forskjellige forsvarsgrener under tittelen «Saniteten i forsvaret». Historien ruller fram, stort sett kronologisk ordnet, og for en forsvarsinteressert person som meg er det utrolig mye interessant å lese.

Det er lett å bli sympatisk innstilt til forfatteren. Sammenstillingen av fakta må ha vært en kjempejobb, tatt i betraktning omfanget og kompleksiteten av kildematerialet. Hvilken historie skulle han skrive? Og for hvem? Var planen å gi forsvarsinteresserte legfolk en innføring i hva den svært viktige saniteten steller med og hvilke veikryss man har passert, eller var målet å gi forsvarets egne en samlet fremstilling av hvem som tjenestegjorde hvor og når og hvilke beslutninger som ble tatt?

Forfatteren heller klart i retning av sistnevnte. Han starter forordet slik: «Målet med denne boken er å gi en samlet historisk fremstilling av Forsvarets sanitet og gi et første riss av *organisasjonens utvikling* de 75 år den har hatt sitt virke.»(min kursivering) Dette er en *innside*-jobb, og det er i og for seg et redelig valg. Inntrykket forsterkes ved at selv om forfatteren er en erfaren historiker, så er han også kommandørkaptein.

Forfatteren legger selv vekt på at han har hatt mulighet til å se virksomheten fra innsiden. Han har hatt fri tilgang på alle dokumenter uten at det er det det er kommet krav om endringer eller strykninger. Tilhørighet gir ham fordeler, men også problemer. Har han stått like fritt som en ekstern historiker til å velge i det svære kildematerialet? Jeg tror svaret er ja, i hvert fall hva angår de første tiår som han har komfortabel avstand i tid til, og hvor forfatteren også slipper seg mer løs med vurderinger av hva som hendte. Jeg er mer kritisk til hvordan han har behandlet tiden etter 1990. Her har fremstillingen mer preg av katalog enn historieskriving. Det er lett å bli nærsynt. Jeg savner refleksjon, ikke minst over den runddans av organisasjonsendringer som beskrevet. Boka mangler en oppsummerende avslutning. Langt på vei blir det rettet opp ved sanitetssjefens poengterte epilog.

Tittelen på boka ser klønete ut og får meg til å stusse? Hvordan skal den forstås? Jeg har prøvd den på andre og meningene spriker. Mange forstår ikke hva *stridsevne* er, andre sier at de bruker ikke ordet. For sivilister er *Helse for stridsevne* en fremmedgjørende tittel. Under arbeidet med denne anmeldelsen er jeg blitt kjent med at *Helse for stridsevne* er et slags motto for saniteten og også benevnelsen på en rapportserie fra saniteten. Dette understreker min opplevelse av at boka i stor grad sikter seg inn mot lesere i Forsvaret.

Min tittel på denne anmeldelsen er klippet fra sanitetssjefens epilog. Den ville vært en bedre tittel på boka, hvis man ønsket å bruke anledningen til å fortelle folk flest hvordan saniteten i de fleste av 75 år har tilpasset seg forsvarets og den politiske ledelses skiftende oppfatninger av hva en militær helsetjeneste skal stille med. Om igjen og om igjen viser teksten at avgjørelser tas over hodet på saniteten som deretter i ettertid må tilpasse seg nye krav. Det ligner på å hoppe på tog i fart. Intet viser dette tydeligere enn de stadig hyppigere endringer av sanitetens organisasjon. Organisasjonen av 1945 fungerte i 25 år, den neste i 19 år, men så ruller det på. Organisasjonen av 1990 holdt i 12 år, den av 2005 i 6 år, mens planen av 2011 hadde en levetid på bare 4år! Disse organisasjonsendringene dominerer boka, men har fått sparsom kritisk evaluering.

Det blir mange detaljer. På side 87 går fremstillingen av feltsykehus ned i detaljer som antall sykebærerkompanier på et bestemt tidspunkt og at

feltsykehusene var oppdelt i feltsykehus F (Finnmark) og feltsykehus 1,2,3,4,5! På side 208 kommer et helt avsnitt om den personlige væpningen i Hæren, uten at jeg forstår hva det har med sanitet å gjøre. Slike eksempler kryr det av. Boka skjemmes av å mangle et sakregister. Bildematerialet er interessant og stort sett i farger.

Jeg kunne nok flere steder ønsket at stoffet var delt inn mer tematisk. Eksempler: Kvinnene i saniteten, det sivil-militære samarbeid og relasjonen til Røde Kors. Hvis det er slik at Røde Kors i krigstid skal stå til disposisjon for saniteten med målsetting å styrke stridsevnen, hva gjør dette med Røde Kors' krav på beskyttelse? Og mer om hvordan arbeidsforholdene for sanitetspersonell på grunnplanet har endret seg gjennom 75 år. Mens stridigheter mellom oberster og generalmajorer har fått bred plass, finnes det fint lite om andre. Et unntak er den dramatiske beretningen om fenrik Brændelands heltedåd i 1994. Jeg hadde ønsket meg flere slike beretninger som viser hvor uunnværlig saniteten er. Men det ville blitt en annen bok.

Disse innvendinger til tross, det er en bragd å ha samlet fakta om saniteten gjennom 75 år. Dette blir et meget verdifullt oppslagsverk for ettertiden. Og fremstillingen mangler ikke tragikomiske episoder, som at to professorer i medisin utviklet hver sin kondomvariant i eksilmiljøet men uten synderlig suksess. For saniteten i marinen var kjønnsykdommer et av hovedproblemene i de lange krigsårene. De florerte i den grad at da Sjøforsvaret overtok to amerikanske destroyere i 1941, var kjønnsykdommene hos mannskapet så utbredt at det var umulig å seile.

Stein A. Evensen
Professor
Universitetet i Oslo
s.a.evensen@medisin.uio.no